

Zlo obstaja

MUANIS SINANOVIĆ

Zlo ne obstaja (Sheytan vojud nadarad, 2020), film iranskega režiserja Mohammada Rousouloufa, prejemnik berlinskega zlatega medveda, je omnibus štirih zgodb na temo smrtnih kazni v Iranu. Po svoje gre za klasičen film, tako na vizualni kot pripovedni ravni. V njem ni formalnih eksperimentov, tudi ne zgodbovniških ekscesov, kljub temu da govori o ekscesni, tabuizirani temi. Pravzaprav je zanimivo, kako slednjo uspe integrirati v gledalsko izkušnjo, ki je še kako »človeška«, in ravno s tem uspe doseči želeni učinek.

V prvi zgodbi spremljamo življenje družinskega moškega, njegov tipični dan. Najprej se odpelje po ženo v službo, odpravita se na banko, potem pobereta hčerko, ki je zaradi zamude jezna, zvečer gredo v nakupovalno središče na pico, pomagata ostareli mami, za konec pa ženi pomaga barvati lase in nato končno zaspi ... Sredi noči se nato zbudi in odpravi v svojo službo eskortorja. Pri dolgi vožnji skozi Teheran, ki jo spremljamo v klasičnem pogledu vzvratno skozi vetrobransko steklo, atmosfero mesta pričara predvsem odlično vdelen zvok vrveža. Vsakdanji prizori ponudijo realistično prezentacijo navadnega življenja v iranski prestolnici. Preko mojstrsko izpiljenega filmskega

dneva se zatopimo v izkušnjo, ki zaradi dosledne nepretencioznosti in zasledovanja osnovne premise, segajoče vse do drobnarij pred samo izvršitvijo smrtnih kazni, vsrka našo pozornost, skoraj kot bi bili na izletu. Vse to, da bi zgodba poudarila znano lekcijo o banalnosti zla, ki jo film vseskozi preigrava. Poanta ni nova, vendar je tako občutljiva za naše psihično tkivo, da lahko ob dosledni izpeljavi vedno znova pretrese.

Nato se znajdemo v klavstrofobičnem prostoru vojaške kasarne, kjer sredi noči eden od vojakov obveznikov pričakuje izpolnitev naloge – pri obešenju mora spodmakniti stol pod nogami kaznjenca. Temu se poskuša za vsako ceno izogniti, v sodelovanju s sovojaki potekajo številni poskusi, da bi nalogi ubežal, pri tem pa tudi spremljajoče debate in dileme. Ogoljena surovost prostora intenzivira različna moralna vprašanja, na čelu katerih je problem, kaj zares dosežemo, če dejanje zgolj preložimo na nekoga drugega. Film pelje vprašanje do konca, do skrajne stiske umevanja in čustvovanja.

Potem se prestavimo na letališče, kjer par srednjih let pričaka mlajšo žensko iranskega porekla iz Nemčije ter jo nato odpelje na podeželje, kjer živi. Moški je vaški zdravnik. Dekletu se

ves čas poskuša približati, izreči nekaj neizrekljivega skozi situacije, ki vsakič znova spodletijo in povzročajo nelagodje, nekoliko celo občutek *creepovstva*. Izkaže se, da moralna izbira lahko zareže na različne načine, tudi preko posledic, ki jih bližnji čutijo zaradi upora oblasti. Odpoved enemu dejanju lahko sproži nepredvidljive posledice drugje. Prikazi planote in podeželja na njej so režisersko in kinematografsko posebni dosežki. V pokrajino se vpisuje določena tipična zadržanost, umirjenost v govoru in čustvovanju, skozi katero preseva toplina na ozadju tišine, kar lahko spremljamo tudi v številnih drugih iranskih filmih.

Če je pokrajina v tej zgodbi precej pusta, se nato prestavimo na morda še odročnejše, bujno pogozdeno hribovje, kjer družina pričaka obisk vojaka, ki se vrne iz kasarne in se želi zaročiti s hčerko. V ozadju je spet nekaj neizrečnega, dokler se ne izkaže, da je družina izgubila tesnega prijatelja, političnega aktivista in ljubljenca vasi, ki ga je oblast usmrtila. Ko vojak na pogrebu zagleda njegovo sliko, se mu podre svet, s tem pa tudi njegova zveza z Zaman. Prezenca igralka Zile Shahi, ki jo igra, očara. Njena rdeča ruta in podeželska obleka, nepozaben pogled in zlitost z

okoljem nekoliko spomnijo na tukajšnji arhetip pogumne partizanske mladenke, ki se znajde v tragičnem položaju.

Zlo ne obstaja se ukvarja s kapilarno prisotnostjo zla znotraj avtoritarnega režima, kakor to deluje na neočitne načine, vnaša protislovja in nerešljive dileme v življenja posameznikov. Pomenljivo je, da problema smrtnih kazni ne prikaže skozi oči obsojencev, temveč skozi izkušnje tistih, ki morajo kazni izvršiti. Te so do neke mere raznolike, a vse vodijo k podobnemu izhodišču, k travmi in nezaceljivi rani, ki jo pusti na njihovih življenjih.

Pri tem je zanimiva tudi primerjava z deli evropske in ameriške kinematografije. Če se zdi, da Rousouloufov film skozi eksplicitno grozo uspe potovati do jedra človeškega stanja in je prikaz tega kljub manku odgovorov nekoliko katarzičen, da kljub tragediji

občutimo tudi nekaj oprijemljivega in domačnega, je na drugi strani pogosto kakšna vsakdanja, na videz neekscitna situacija, prikazana skozi patologije in tesnobne zamolke. V tem je za nas zanimiva izkušnja filmske neposrednosti, ki je drugačna od, recimo, neposrednosti realističnega ali tudi naturalističnega prikazovanja nasilja, psihičnega trpinčenja in drugih kriminalnih dejanj. Kot bi izkušnja totalitarnosti, ki jo ima tudi sam režiser zaradi svojega filmskega dela, izostrila fokus na temeljne dileme, s tem pa tudi na osnovni altruizem in tlečo žerjavico v nas.

Izpostaviti velja še en manj ključen aspekt. S selitvijo dogajanja po raznolikosti iranske dežele se skozi izjemne reprezentacije razbija orientalistična podoba monolitnega, mračnega Irana, medijska podoba, ki vedno znova sugerira tisto, kar je včasih sugerirala

za države vzhodnega bloka – da gre za enovito, v nerazločno sivino sprijeto okolje.

Če pričakujemo, da bo ogled filma na to temo povsem depresivna, skrajno moreča izkušnja, so na koncu naša pričakovanja ovržena. Ko postavijo na laž sodbo v naslovu filma in prikažejo zlo – kakorkoli ga že pojmuje (v perzijski verziji naslova opazimo besedo Sheytan, islamski izraz za hudiča) – kot glavnega gibalca, tudi vsaj deloma osvobodijo človeka kot moralnega akterja, kot bitje, ki ni nujno zgolj podlo. Pri tem ga ravno skozi pristop obravnave etičnih vprašanj in ujetosti v totalitarizem prikažejo kot bistveno bolj svobodnega od marsikaterega filma, ki ga obravnava skozi amoralno prizmo, s čimer se najdemo v bližini Kantove etike. Pri tem pa film niti na eni točki ne daje vtisa tendencioznosti.

